

Terminologija

LANAC

Egipatski geometri zvali su se harpedonapti. Harpedon je uže. S uzlovima. Zapravo je to grčka riječ. S takovim su užetom mjerili dužine u starome vijeku. Vjerojatno je to uže bilo napoljeno u lanenovom ili sličnom ulju, da se uplivo mvlage toliko ne steže odosno rasteže. Ali naravno, rad s takovim užetom nije mogao biti neznam kako točan. Premda, istraživanja piramida i drugih krajevina pokazuju, da su starovjeki geometri znali mjeriti unutar točnosti, koja na pr. odgovara našim pravilnicima za mjerenje čeličnom vrpcom (pantljikom). Odstupanja između raznih stranica piramida odgovaraju takovoj točnosti. Kako su to mogli postići onim — sa današnjeg gledišta primitivnim — sredstvom za mjerenje dužina, ne može se pravo razjasniti.

Zamislite takovo uže. Vjerojatno je bilo hvatno. Hvat (grčki »orgija«) primarno je dužina, koja se rukama može obuhvatiti, dakle kod raširenih ruku od vršaka prstiju lijeve do desne ruke. Naravno, starovjeke države imale su hvat, lakat, stopu, normirane odnosno zakonski propisane i pramjerama osigurane. Dakle, zamislimo takovo uže. Na kraju svake stope je manji, a na kraju svakog hvata veći uzao. U čemu se ta i takova sprava po svojoj formi bitnije razlikuje od hvatnog lanca, kakav se je upotrebljavao gotovo do našeg stoljeća? Razlika je samo u materijalu. Harpedon je iz užeta, lanac iz željeza. Kod potonjeg su karike umjesto uzlova. Na kraju svake stope manja, na kraju svakog hvata veća.

Historiju geodezije možemo obzirom na glavnu spravu za direktno mjerenje dužine podijeliti u 3 razdoblja: stari, srednji i novi vijek, koji se ne poklapaju potpuno s takovim vijekovima opće povijesti. Geodetski stari vijek karakterističan je užetom, srednji gvozdenim lancem, a novi odnosno najnoviji čeličnom vrpcom.

Danas geometri više ne upotrebljavaju niti uže niti lanac. Obe te sprave samo su historijski rekviziti. Čelična vrpca (pantljika) ih je penzionirala, nakon što su vjerno hiljade i

hiljade godina služili čovječanstvu. Historijski je lanac umirovljen tek nedavno t. j. krajem prošlog stoljeća. Stoga pisci većinom još uvijek u udžbenicima iz geodezije opisuju i stari gvozdeni lanac (chaine, Messkette) uz čeličnu vrpcu, pa potonjoj moraju dati i posebno ime. Odatle i kod nas naziv »čelična vrpca« odnosno »pantljika«.

Englezi i Amerikanci kažu »steele tape«, Nijemci »Stahlband«. Čelična vrpca je doslovan prijevod. Nijemci kažu i »Messband«. Riječ »pantljika« nastala je iz »Band« odnosno »Bandl« ili »Pantl« što znaji vrpca. Dakle riječ »pantljika« je strana riječ, njemačkog porijekla.

U knjizi »Osnovi geodezije I«, Zagreb 1946, uz čelične vrpce spomenuo sam usput i stare lance i rekao: »Takovi lanci se danas gotovo ne upotrebljavaju. Teži su od čeličnih vrpca, netočniji, a i nesretniji za manipulaciju. Natezanjem se prstenovi lako deformiraju (postanu eliptični). Zbog kratkoće izražavanja kao i iz historijskih razloga, zvat ću u buduće veliku čeličnu vrpcu lancem. Taj izraz smatram boljim od izraza pantljika«.

Napisao sam to g. 1946. A evo ovih dana sam našao nešto analognog u američanskoj knjizi R. E. Davis — F. S. Foote: »Surveying, Theory and Practice«, New York, 1953. Na strani 118 te knjige doslovce piše: »Measuring with chains was called chaining. The term has survived and is now generally used also to refer to the operation of measuring lines with tapes« ili slobodno prevedeno: »mjerenje lancem zvalo se lančanje; riječ je preživjela lanac i upotrebljava se i za mjerenje vrpcom.« Dakle, u anglosaskom svijetu, premda je lanac umirovljen, preostao je termin mjerenja lancem t. j. chaining i za mjerenja vrpcom. Međutim moj prijedlog je, da kod nas riječ lanac preživi sturu spravu i da se upotrebljava za steele tape odnosno za čeličnu vrpcu, pantljiku.

U praksi upotrebljavamo dvije razne vrste čeličnih vrpca. Prvo je »apsisna pantljika«, koja je veća, namotana na poseban gvozden kolut, a drugo »ordinatna pantljika« za mjerenje okomica (upravnih) i slično. Svakako je

poželjno, da se tim dvjema odjelitim stvarima dodijele i dva zasebna stručna termina a po mogućnosti svaki termin da sastoji samo iz jedne riječi. Termin iz dvije riječi je nezgodniji, jer je duži. Osim toga pridjevi »apscisna« ili »velika«, »ordinatna« ili »mala« također su nezgodni, jer »velik« i »malen« su sasvim relativni i subjektivni pojmovi, a »apscisni« i »ordinatni« kao da kažu, da se s takovim pantljikama ne mogu mjeriti ordinate i slično.

Kako sam već spomenuo, za »apscisnu pantljiku« predlažem riječ »lanac«, a za »ordinatnu pantljiku« riječ »vrpca«.

Čuo sam upotrebljavati i riječ »kurdelja«. Vjerojatno ta riječ dolazi od francuske »corde«, engleski »chorde«, što će reći uže (harpedon!), vrpca, tetiva. Riječ »kurdelja« bi se mogla upotrebljavati za t. zv. »platnenu vrpca«, koja se u raznim obrtima još mnogo upotrebljava, a u geodeziji je zbog nedovoljne postojanosti takorekući za-
branjena.

U svemu dakle predlažem:

kurdelja (= platnena vrpca, pantljika iz platna),

lanac (= apscisna pantljika, apscisna ili velika čelična vrpca),

vrpca (= ordinatna pantljika, ordinatna ili mala čelična vrpca).

Svaka od tih riječi kao da simbolizira u sebi kao da nosi tragove historijskih epoha, prva mjerenje harpedonom, druga gvoždem, treća čelikom (stari, srednji i novi vijek geodezije).

Sa te tri riječi moglo bi se — bar po mome mišljenju — riješiti terminološko pitanje. Ali, ali ali! Kako riješiti mnogo važnije i upravo goruće pitanje ne izraza, ne termina, ne naziva, već konkretnih sprava. Kako i gdje jeftino nabavljati taj toliko potreban i važan (a potrošan) pribor, odnosno kako organizirati vlastitu proizvodnju: lanaca-čeličnih vrpca-pantljika, a možda baš i kurdelja? Već citirana knjiga Davis-Foote, na str. 120 kaže među ostalim za platnene vrpce: »recently a nonmetallic tape woven from syntetic yarn and coated with plastic has been developed« t. j. u najnovije vrijeme proizvedene su u Americi kurdelje iz sintetičnih tkiva, odjenute plastičnom masom. Ne kaže se nažalost ništa o točnosti i izdržljivosti takovih kurdelja. Ali, zar ne bi i mi u Jugoslaviji mogli pokušati proizvodnju? Imamo tvornicu plastičnih masa Jugovinil. Zar ne bi mogli uže s uzlovima tamo proizvoditi?? Ali, možda ne iz tkiva nego iz mase, možda ne u obliku vrpce nego u obliku užeta. Jugoharpedon!?

Dr. N. N.